

Že iz kratkega opisa knjige je najbrž jasno, da gre za izredno koristno in strokovno neoporečno knjigo, ki je od avtorjev terjala veliko dela in naporov. Nam zgodovinarjem in pa vsem tistim, ki so jo poznali, pa bo ta knjiga ostala v spominu tudi kot publikacija, kjer je še zadnjič prišlo do izraza neutrudno in natančno delo nedavno preminule kolegice Alenke Nedog.

Dušan Nečak

Jože Vidic, *Po sledovih črne roke*. Založba Borec, Ljubljana 1975; 588 str.

Založba Borec je v počastitev 30-letnice osvoboditve izdala eno izmed najbolj pretresljivih knjig, ki opisujejo našo bližnjo preteklost. Gre za dokumentarno-reportažni zapis delovanja morilske organizacije črne roke proti NOB slovenskega naroda.

Pisec Jože Vidic, ki ga poznamo že po knjigah *Beg z morišča* in *Zločin pri Lenartu*, je v svojem delu skušal odgovoriti na vprašanja — kaj je bila črna roka, kdo so bili njeni pobudniki, organizatorji in voditelji, kako je delovala, od kod je črpala neizmerno željo in žejo po krvi, kdo so bili črnorokci?

Ko je pisec skušal odgovoriti na ta vprašanja, je imel na razpolago zelo malo pisanega gradiva. Literature, ki bi se nanašala na to temo, je zelo malo oziroma skoraj nič. Zločine črne roke je opisal poleti 1944. leta dr. Maks Šnuderl v brošuri *Fašistično-domobranski teror nad Slovenci*. Nekaj sta o tej temi pisala tudi Franček Saje v delu *Belogardizem* in Štefanija Ravnikar-Podbevšek v knjigi *Sveti Urh*. Poleg te literature je avtorju služilo nekaj člankov v časopisju z opisom tega ali onega dogodka, ki je bil v zvezi s črno roko. Tako se je moral avtor lotiti zahtevnega dela — zbiranja podatkov, ki pa seveda ni bilo enostavno, saj črnorokci niso pustili za seboj nobenih pisanih dokumentov. Zato je avtor zbiral ustna pričevanja oseb, ki so bile priča dogodkom ter uporabil gradivo s sodišč, ki so po vojni sodila črnorokcem in njihovim sodelavcem.

Ko se pisec sprašuje, kako je nastala črna roka pove, da nekateri menijo, da je bila to nezakonski otrok vsemogočnega šefa nemške policije Heinricha Himmlerja oziroma gestapa in slovenske buržoazije. Avtor pravi, da danes niti belo-plavogardistična emigracija v tujini noče priznati očetovstva nad tem garjaviim otrokom slovenske kontrarevolucije. Nihče noče biti kriv za brezumno pobijanje otrok, mater, očetov in ostarelih oseb oziroma za pobijanje pripadnikov in so-mišljenikov OF.

Avtor pravi, da moramo razlikovati tri vrste črne roke:

1. plavogardistično, ki se je z umori in letaki z narisano črno roko prvič predstavila na Jesenicah decembra leta 1943. Vse zločine na Gorenjskem do maja leta 1944 je opravila z vednostjo gestapa, čeprav si je sama izbrala žrtve, kraj in obliko umorov. Maja 1944. leta je gestapo prepovedal delovanje črne roke na Gorenjskem, ker so nacisti menili, da na njihovem ozemlju lahko opravljajo policijsko in sodno službo le tovrstne nemške organizacije;

2. domobranksko, ki je bila v celoti v rokah Katoliške akcije in njenih organizacij, zato so njeni pobudniki in člani zagrizeni klerikalci z duhovščino. Teror domobranske črne roke se je začel novembra 1943. leta in je bil najhujši do maja 1944. leta. Sprva niso morili pod imenom črna roka, temveč so to ime prevzeli od plavogardistov februarja 1944. Leta 1945 nastopajo pod imenom Roka pravice. Avtor pravi, da gre okrog 95 odstotkov zločinov črne roke pripisati domobranski, ki ima na vesti množične umore pri Sv. Urhu, na Barju, v okolici Velikih Lašč in Turjaka, v Žužemberku in drugod;

3. četniški odredi kot črna roka; prebivalci in partizani so začeli imenovati vse četniške odrede in njihove pripadnike črna roka, kar pa dejansko niso bili, čeprav so se tudi sami tako radi imenovali in podpisovali, samo ne v smislu vojaške morilske organizacije, temveč kot nasledniki srbske črne roke, katere cilj je bil združitev Srbije in Srbov.

Tako lahko govorimo samo o plavogardistični in domobranski črni roki, ki je prevzela ime od srbske črne roke, vse drugo pa so se slovenski črnorokci naučili od gestapa. Cilj črnorokcev je bil — tajno in surovo obračunavanje z Osvobodilno fronto oziroma njenimi pripadniki.

Ko se avtor sprašuje, kdo je sestavljal črno roko, pride do naslednjih ugotovitev. V vrstah črne roke so zagrizeni klerikalci z duhovščino na čelu, bivši jugoslovanski oficirji, razni kriminalci in lenuhi, ki se jim ni ljubilo delati doma na

polju ali v tovarni. Med črnoroke pa tudi najdemo pridne in do začetka vojne poštene mlade kmečke fante, v mestih dijake in študente, katerim je um zmešala fanatična belogardistična duhovščina, da so se v »boju za vero in kulturo« podali na pot največjih klavcev, kar jih pomni slovenska zgodovina.

Pisec je pretresljivo opisal umore črne roke na Gorenjskem, Dolenjskem in v Ljubljanski pokrajini; na Štajerskem črna roka ni delovala, ker je imel gestapo dovolj moči. Zanimiva je avtorjeva ugotovitev, da na Primorskem razen nekaterih izjem, duhovščina ni bila naklonjena domobranstvu. Ko se pisec sprašuje, zakaj na Primorskem ni bilo črne roke, pride do ugotovitve, da je v tem predelu bil vpliv škofa Rožmana in organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva izredno majhen. Nadalje ne gre prezreti narodne zavesti Primorcev, in tako domobranska politika ni dobila podpore prebivalstva.

Ko preberemo knjigo se prav gotovo lahko strinjamo s piscem, ko trdi, da je bila črna roka najbolj podivjana, edinstvena tovrstna morilska organizacija v okupirani Evropi. Lahko rečemo, da je pričujoča knjiga huda obtožnica proti črnorokcem in njihovim voditeljem ter da je avtorju v veliki meri uspelo razkriti skrivnost, v katero je bila doslej zavita ta morilska organizacija. S to knjigo je pisec postavil najlepši spomenik žrtvam črne roke.

Avgust Lešnik

David Irving, *Tajno orožje*, Založba Borec, Ljubljana 1976, 327 str.

Knjiga D. Irvinga govori o naporih nacistične Nemčije, da bi zgradila novo, še nepoznano orožje, s katerim bi v kritičnem trenutku druge svetovne vojne lahko odločilno posegla zlasti v spopad z Veliko Britanijo. Po prepričanju nacističnih veljakov s Hitlerjem na čelu naj bi bili tako orožje raketni projektili z veliko rušilno močjo, ki bi jih izstreljevali iz zaščitениh izstrelilišč na celini proti britanskemu otočju; te projektili so Nemci pod vodstvom tedaj še dovolj neznanega, danes v Združenih državah živečega in delujočega Wernerja von Brauna preizkušali in izdelali v kraju Peenmünde (na otočku med Nemčijo in Švedsko) in so postali kasneje znani predvsem z oznako V-2 (Vergeltungswaffe 2, torej »orožje maščevanja« št. 2). Avtor obširno in včasih že kar preveč nadrobno opisuje tehnični potek preizkušanja in konstruiranja novega orožja, stališča posameznih nacističnih veljakov do tega silno dragega podviga in nato tudi njegov končni (ne)uspeh, na drugi strani pa sledi prizadevanjem zavezniških obveščevalnih služb, da bi odkrile, za kakšno orožje gre, se dokopale do potrebnih podatkov in onemogočile njegovo uporabo. Znano je, da zaveznikom izstrelitve projektilov proti Angliji ni uspelo preprečiti. Bombardiranje oporišča Peenmünde je nemški načrt sicer zavrlo, ni ga pa onemogočilo. Nemške rakete kot leteče bombe so v zadnjem letu vojne povzročile na angleških tleh veliko materialno škodo ter terjale mnoge človeške žrtve. Vendar »tajno orožje« v končni posledici ni pomenilo obrata v vojskovanju in je ostalo za nemško, v vojni že tako močno izčrpano gospodarstvo predvsem zelo zahteven poizkus, ki poteka dogodkov ni mogel bistveno spremeniti.

»Tajno orožje« D. Irvinga se uvršča v vrsto poljudno napisanih zgodovinskih knjig, ki obravnavajo posamezne, manj znane epizode druge svetovne vojne in ponovno razkriva, da je ostala nacistična Nemčija vse do kraja predvsem napadalna sila ter je v tem smislu dajala prednost ofenzivnemu pred defenzivnim orožjem. Nekoliko neprepričljiv pa ostaja njen sklep. Misli, da sta pravilna strategija in pravilna izbira orožja v vojni velikega pomena, v resnici ni mogoče oporekati. Toda ali ta ugotovitev že zadostuje tudi za spoznanje, da je Nemčijo prav napačna topogledna izbira, izbira »senzacionalnosti pred strategijo«, ofenzivnega orožja (rakete) pred defenzivnim (radarjem), spravila ob zmagi?

Peter Vodopivec

Harrison Salisbury, *900 dni obleganja Leningrada*, Ljubljana 1975, Založba Borec, 540 str.

Knjiga, o kateri poročamo, je pretresljivo pričevanje o obrambi Leninovega mesta pred nacistično vojsko v letih druge svetovne vojne. Pri tem je avtorju uspelo zbrati vso (njemu) dostopno dokumentacijo o junaški obrambi Leningrada ter jo povezati v živ opis. Pri tem mu je še posebej poslušilo dobro poznavanje Sovjetske zveze, dejstvo, ki se še posebej kaže v vrsti opozoril na takratno gledanje